İslamda valideynin məqamı

Nitqdə istifadə olunan hər hansı bir sözün məna tutumunun genişliyi onun üslubi çalarlarının zənginlik əlamətlərindəndir. Dilimizdə işlədilən «valideyn» ifadəsi ərəb sözüdür, mənası ata-ana deməkdir. Hər bir şəxsin dünyaya gəlməsində səbəbkarlar ata və anadır.

Doqquz ay ana bətnində nüftənin inkişafı və insan dünyaya gələndən sonra körpəlik çağlarından həddi-buluğa çatanadək valideynlərin çəkdikləri zəhmət, göstərdikləri qayğı ölçüyəgəlməzdir. Ata-ana qüdrət və əzəmət sahibi, uca Tanrı tərəfindən onlara bəxş edilmiş bir instinktlə dünyaya gətirdiklərini sevir, balalarının firavan, xoşbəxt böyüməsi üçün hər cür çətinliyə dözür, övladları yolunda canlarını belə fəda etməyə hazır olurlar. Doqquz ay ana bətnində onun qanı və canıyla qidalanan körpə dünyaya göz açdığı ilk çağlardan ana südü ilə qidalanır. Uşağın körpəlik dövründə ananın keçirdiyi yuxusuz gecələrin, narahatçılıqların təsəvvürə gətirilməsi ana zəhmətinin böyüklüyünü, möhtəşəmliyini gözlərimiz qarşısında canlandırır. Ananın övladı yolunda çəkdiyi zəhmət misilsizdir.

Müqəddəs İslam dini valideynlərin övlad yolunda sərf etdikləri əməklərini olduqca yüksək dəyərləndirir. Ulu peyğəmbərimiz Məhəmmədlə (s.a.s.) bağlı hədislərin birində deyilir ki, bir kişi Rəsulallahdan soruşdu: - «Valideynin övlad üzərində haqqı nədən ibarətdir?»

Peyğəmbər buyurdu: - «Onlar sənin cənnətin və cəhənnəmindir.»

Onun müdrik kəlamında dərin hikmət vardır, yəni valideynin haqqı o qədər böyük, o qədər məsuliyyətlidir ki, insan bunları yerinə yetirməklə ata-ananın razılığını, məhəbbətini, qadir Allahın axirət mükafatını (cənnəti) qazanır. Allah göstərməsin, əksinə olduqda isə həmin şəxs valideynlərin nifrətini, axirətdə cəhənnəmi əldə edir.

Məhəmməd (s.a.s.) peyğəmbər buyurmuşdur: «Behişt anaların ayaqları altındadır». Ananın zəhmətini yüksək qiymətləndirən Allahın rəsulu hikmətli kəlam vasitəsilə bildirir ki, ananın ehtiramını saxlamaqla, ona məhəbbət bəsləməklə, istəklərini yerinə yetirməklə behişti qazanmaq olar.

Ata müqəddəs varlıqdır. Allah-Təala «Qurani-Kərim»in «Bələd» surəsinin üçüncü ayəsində ataya və onun övladına (Adəmə və onun nəslinə) and içir. İnsanın yaranışı ata nüftəsi ilə bağlıdır. Hər bir şəxsin böyüməsində, tərbiyəsində, təhsilində, həyatda uğur qazanmasında atanın xüsusi payı vardır. Məhəmməd (s.a.s.) peyğəmbər bu müqəddəs varlıqla bağlı buyurur: «Ataya itaət - Allaha itaətdir. Atanın üzünə ağ olmaq – Allahın üzünə ağ olmaqdır». Allahın rəsulu atanı ulu Tanrıya bərabər tutur və göstərir ki, atasına itaət edən, sanki böyük yaradana itaət edir. Bunun nəticəsidir ki, el arasında çox vaxt atanı övlad üçün «kiçik Allah» adlandırırlar.

Valideynə qayğı göstərmək, onun qulluğunda durmaq Allah-Təala dərgahında ziyarət misalındadır. Ulu peyğəmbərimiz bu barədə buyurmuşdur: «Valideynə yaxşılıq edib, onlara məhəbbətlə baxan hər bir övlada Allah əvəzində qəbul olunmuş bir ziyarətin mükafatını verəcəkdir».

Həyat ulu Tanrı tərəfindən elə qurulmuşdur ki, insanın yaşamağa meyli güclüdür, ömür möhlətində daha firavan gün-güzəran keçirmək istəyir. Mənalı, xoş həyat yaşamaq arzusunda olanlar ilk növbədə valideynləri, doğmaları ilə yaxşı davranmalı, onlara qayğı göstərməlidirlər. Bu barədə Məhəmməd (s.a.s.) peyğəmbərin hədislərindən birində deyilir: «Ömrünün uzanmasını və ruzisinin artmasını istəyən kəs valideyninə ehtiram etsin, qohumlarını yoluxsun».

İnsan ən çox müşahidə etdiklərindən, gördüklərindən ibrət götürür, yaxşı işlər onda xoş hisslər, müsbət emosiyalar oyadır. Əgər uşaq atasının babasına hörmət bəslədiyini, qayğı göstərdiyini görürsə, o da gələcəkdə atasının qulluğunda duracaqdır. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında valideyn-övlad münasibətləri ilə bağlı çoxlu nümunələr vardır. Rəvayətlərdən birində deyilir ki, bir kişi qoca atasına qulluq göstərməkdən bezir. Bir gün heydən düşmüş, yumağa dönmüş qocanı səbətə qoyub yaxınlıqdakı meşəyə aparır. Dərənin kənarındakı nəhəng ağacın altında səbəti yerə qoyur. Son dəfə atasının üzünə baxıb ordan uzaqlaşmaq istəyir. Ata gülümsəməyə başlayır, üzündəki qırışlar açılır. Oğul deyir ki, bir azdan bu qaranlıq meşədə vəhşi heyvanlar səni parça-parça edəcəklər, nəyə görə gülürsən?

Qoca deyir:

- Gülümsəməyim özümə görədir. Bir vaxtlar mən də qoca atamı on addım o tərəfdə səbətdə yerə qoyub getmişdim. Ay oğul, gedəndə səbəti də apar ki, bir müddətdən sonra səni buraya gətirmək üçün oğluna lazım olacaq.

Oğul bu sözlərin təsirindən yuxudan oyanan kimi olur, etdiyi səhvini başa düşür və atasını səbətqarışıq dalına alıb evinə gətirir.

İslam peyğəmbəri Məhəmməd (s.a.s.) buyurur ki, ata-ananıza ehtiram edin ki, övladlarınız da sizə hörmət qoysunlar. Atasına məhəbbət bəsləyən şəxs onun dostlarını da sevməli və əzizləməlidir. Bu barədə də ulu peyğəmbərimiz Məhəmməd (s.a.s.) belə buyurur: «Atası öldükdən sonra onu yoluxmaq istəyən kimsə qoy atasının dostları ilə əlaqə saxlasın».

Valideyn-övlad münasibətləri İlahinin sonuncu kitabı «Qurani-Kərim»də dərinliyi və genişliyi ilə hərtərəfli öz əksini tapmışdır. Müqəddəs kitabın «Bəqərə» (215-ci ayə), «Ənam» (151), «İsra» (23-25), «Məryəm» (14), «Nur» (22), «Furqan» (54, 73-74), «Nəml» (19), «Ənkəbut» (8), «Rum» (38), «Loğman» (14-15), «Əhqaf» (15-18), «Fəqabun» (14-16), «Nuh» (28) və digər surələrin müxtəlif ayələrində valideyn və başqa qohumlarla bağlı qadir Allahın əmr və tövsiyələri yer almışdır.

«İsra» surəsində oxuyuruq: «23» Rəbbin yalnız Ona itaət etməyi və valideynlərə yaxşılıq etməyi (onlara yaxşı baxıb gözəl davranmağı) buyurmuşdur. Əgər onların bir və ya hər ikisi sənin yanında (yaşayıb) qocalığın ən düşgün çağına yetərsə, onlara: «Uf!» - belə demə, üstlərinə qışqırıb acı söz söyləmə. Onlarla xoş danış!»

Onların hər ikisinə acıyaraq mərhəmət qanadının altına alıb: «Ey Rəbbim! Onlar məni körpəliyimdən (nəvazişlə) tərbiyə edib bəslədikləri kimi, Sən də onlara rəhm et!» - de». («Qurani-Kərim», tərcümə edənlər: Z.Bünyadov və V. Məmmədəliyev, Bakı-2000, səh. 318).

Ayədən göründüyü kimi Tanrı bəndəsinin Ona ibadətini və valideynlərinə yaxşılıq etməsini yanaşı tutur. Həyatda da görürük ki, sidq-ürəklə Allaha ibadət edənlər valideynlərinə də cani-dildən hörmət və nəvaziş göstərirlər. Çünki Tanrı məhəbbəti insan qəlbini həmişə valideyn sevgisi ilə nurlandırır. Yaradanın hər bir bəndəsinə tövsiyəsi budur ki, qocalığın ən düşgün çağında valideynlərə «uf!» - belə deməsin, üstlərinə qışqırmasın, acı söz söyləməsin, xoş sözlərlə qəlblərini ələ alsın. Tanrının bizlərdən həm də tələbi budur ki, valideynlərə qayğı, nəvaziş göstərməklə bərabər Allahdan onlara rəhm diləyək. «İsra» surəsinin 25-ci ayəsində isə əzəmət və kərəm sahibi olan uca Tanrı buyurur ki, əməlisaleh olasınız, ata-ananıza bilmədən etdiyiniz pisliyə görə peşmançılıq çəkib tövbə edəsininz. Rəbbiniz sizi bağışlayacaqdır.

Ana zəhməti, körpə böyüdərkən çəkdiyi əziyyətlər qadir Allah tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. «Loğman» surəsinin 14-15-ci ayələrində deyilir: «14. Biz insana ata-anasına yaxşılıq etməyi, valideyninə yaxşı baxmağı, onlara gözəl davranmağı tövsiyə etdik. Anası onu (bətnində) çox zəif bir halda daşımışdı. Uşağın süddən kəsilməsi isə iki il ərzində olur. (Biz insana buyurduq): Mənə və ata-anana şükr et. Axır dönüş Mənədir.

15. Əgər (ata-ana) bilmədiyin bir şeyi Mənə şərik qoşmağına cəhd göstərsələr, (bu işdə) onlara itaət etmə. (Qalan) dünya içərisində onlarla gözəl keçin (onlara itaət et). Tövbə edib Mənə tərəf dönənlərin (islamı qəbul edənlərin) yolunu tut. Sonra (Qiyamət günü) Mənim hüzuruma qayıdacaqsınız. Mən də (dünyada) nə etdiklərinizi (bir-bir) sizə xəbər verəcəyəm (səh. 499)».

Allah-Təala əvvəlinci ayədə hamiləlik dövründə və iki il ərzində körpənin ana südü ilə qidalanması zamanı ananın fədakarlığını bəndəsinə xatırladır və ondan şükr etməyi tələb edir. Tanrının əzəmət və mərhəməti, valideynin zəhməti qarşısında şükr etmək sadəcə minnətdarlıq misalındadır.

Sonrakı ayədə isə ulu Tanrı kafir valideyn barədə nəsihət edib buyurur ki, onlar səni Allah yolundan döndərmək istəsələr, Mənə şərik qoşmağa vadar etsələr, bu işdə onlara tabe olma. Ancaq bu halda da valideynin haqqını gözlə, onlarla yaxşı davran. Axır dönüş Mənə tərəfdir. Qiyamət günü hər kəs dünyadakı əməli müqabilində mükafatını və ya cəzasını alacaq.

Ana haqqının böyüklüyü, müqəddəsliyi «Əhqaf» surəsinin 15-ci ayəsində də öz əksini tapmışdır. Ayədə oxuyuruq: «Biz insana ata-anasına yaxşılıq etməyi (valideynləri ilə gözəl davranmağı, onlara yaxşı baxmağı) tövsiyə etdik. Çünki anası onu (doqquz ay bətnində) zəhmətlə gəzdirmiş, əziyyətlə doğmuşdur. Onun (ana bətnində) daşınma və (süddən) kəsilmə müddəti otuz aydır. Nəhayət, (insan) kamillik həddinə yetişib qırx yaşa çatdıqda belə deyər: Ey Rəbbim! Mənə həm mənim özümə, həm də ata-anama əta etdiyin nemətə şükr etmək üçün ilham ver, nəslimi əməlisaleh et. Mən (günahlardan) Sənə tövbə etdim və şübhəsiz ki, mən müsəlmanlardanam (özümü canı-dildən Allaha təslim edənlərdənəm)» (səh.625).

Valideynə yaxşılıq etmək, onlara qayğı göstərmək İlahi tövsiyədir. Çünki ata-ananın övlad yolunda çəkdiyi zəhmətin, əziyyətin haqqını şübhəsiz ki, heç bir kəs tam qaytara bilmir və əslində bu mümkün də deyil. Ancaq insan valideyninə həmişə ehtiramla yanaşmağa çalışmalıdır. Ayədə insanın kamillik həddi - qırx yaşı xüsusi qeyd olunur. İnsan gənclik çağlarında səhv edə bilər. Kamillik yaşına çatdıqda həyatı daha dərindən dərk edir, özü də valideyn olur, bir zamanlar ata-anasının çəkdiyi əziyyətləri hərtərəfli anlamağa başlayır.

Allah-Təala istəyir ki, kamillik dövründə bəndə Onun özünə və ata-anasına verilən nemətə görə Rəbbindən şükrünün artırılması üçün ilham, nəslinin əməlisaleh olması üçün dua diləsin, etdiyi günahlarına görə tövbə eləsin.

Müqəddəs kitabın «Nəml» surəsinin 19-cu ayəsində İlahi vəhyi belə açıqlanır: (Süleyman qarışqanın) bu sözündən gülümsəyib dedi: «Ey Rəbbim! Mənə mənim özümə və ata-anama ehsan buyurduğun nemətə şükr etmək, Sənin razı qalacağın yaxşı iş görmək üçün ilham (qüvvət) ver! Və məni Öz mərhəmətinlə saleh bəndələrin zümrəsinə daxil et!» (səh. 453). Ayədən görünür ki, Allah-Təalanın ümməti haqq yoluna dəvət etmək üçün seçdiyi peyğəmbərlər də saleh bəndələr sırasına daxil olmaqdan ötrü dua edirlər. Həzrət Süleyman (ə) peyğəmbər onun özünə və ata-anasına ehsan edilən nemətə şükr etmək üçün Tanrıdan ilham (qüvvət) diləyir. İlahi razılığını qazanmaq zəmanəsinin şahı və peyğəmbəri Süleyman(ə)ın da ən böyük arzusudur.

«Qurani-Kərim»in «Nuh» surəsinin 28-ci ayəsində Həzrət Nuh (ə) peyğəmbərin dilindən deyilir: «Ey Rəbbim! Məni, ata-anamı, mənim evimə (yaxud məscidinə) mömin kimi daxil olan kimsəni və (Qiyamət gününə qədər olacaq) bütün mömin kişiləri və qadınları bağışla. Zalimlərin isə ancaq və ancaq həlakını artır» (səh. 726). Peyğəmbərlər bəşəriyyət üçün rəhbər, müəllim, tərbiyəçi olmuşlar. Həzrət Nuh (ə) peyğəmbərin də özünə, ata-anasına və bütün möminlərə dua eləməsi və məğşirət (bağışlanma) diləməsi ibrətamizdir. Ayədə diqqəti çəkən ən ümdə cəhət odur ki, Allahın peyğəmbəri iman gətirənlərə yox, bütün möminlərə dua edir, ata-anasını da onların cərgəsində görür. Möminlər isə o şəxslərdir ki, İlahi əmrlərini canla-başla yerinə yetirir və Tanrı dərgahında möminlik mərtəbəsinə yüksəlirlər. Burada həm də valideyn haqqının ucalığı, yüksək dəyəri göz önünə gətirilir.

Yazıda İlahi dərgahında valideynin məqamı və ata-ananın hər bir insanın həyatının ilkin çağlarında çəkdikləri əməkləri barədə yığcam formada bəhs etməyə çalışdıq. Qarşıya qoyduğumuz əsas qayə bundan ibarətdir ki, hər bir şəxs sağlığında valideyninə Tanrının buyurduğu şəkildə xidmət etməyə səy göstərsin, dünyalarını dəyişəndən sonra isə yaxşı əməlləri ilə onların ruhunu sevindirsin. Bu bizim insanlıq və müsəlmanlıq borcumuzdur.

● **Hacı BAYRAM**